

Van Gogh in Drenthe

Albert van der Kaap

Deze website over Van Gogh in Drenthe biedt lesmateriaal voor de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en beeldende vorming (kunst) de canonvensters **Vincent van Gogh** en **De eerste spoorlijn**.

Extra informatie

Binnenlands paspoort

In een brief van 10 september 1883 aan zijn broer Theo schreef Vincent van Gogh: *'Ik heb me voorzien van een binnenlands paspoort, geldig voor 12 maanden. Met hetwelk ik het recht heb te gaan waar ik wil en te blijven in een plaats zo lang en zo kort 't me convenieert.'*

Hoewel het Binnenlands paspoort al in 1813 werd afgeschaft, bleven de binnenlandse identiteitspapieren na de Belgische onafhankelijkheid in gebruik bij de bewoners van de grensstreken.

Angst voor het overslaan van revoluties naar Nederland maakte dat vreemdelingen en rondtrekkende ingezetenen vanaf 1830 een veiligheidskaart moesten hebben. Om zo'n kaart te krijgen moesten ingezetenen een binnenlands paspoort hebben.

Wijze van schilderen

Niet alleen de keuze van zijn onderwerpen van het in Drenthe gemaakte werk, ook de manier waarop hij zijn onderwerpen weergeeft vormt een (geleidelijke) ommekeer. In het in Den Haag geschilderde werk komt bijna steeds de wat losse schildertrant van de Haagse School voor, terwijl hij die toets in het in Drenthe geschilderde werk in olieverf helemaal heeft laten varen. Het meest duidelijk komt dat naar voren in de twee geschilderde studies van de plaggenhutten

en in iets mindere mate in "Boerenhuizen tussen de bomen", waarop de wolken afsteken tegen een blauwe hemel.

De keten rijzen als donkere schaduwen op uit de al even donkere aarde, de lucht erboven is grauw en vlak. Een van de laatste in Den Haag geschilderde studies "Boerderij in Loosduinen bij Den Haag" vormt wat dat aspect betreft al een vooraankondiging.

<...>

Enmaal in Drenthe en met volle teugen genietend van wat hij hier ziet, treedt er in de wijze van schilderen een duidelijke ommekeer op. Het is niet langer de techniek van de tijdgenoten, maar Van Gogh vindt een heel eigen toon. Het in olieverf geschilderde werk wordt compact uitgewerkt, de hutten lijken op te rijzen uit de donkere grond, de luchten zijn veelal egaal grauw. Niet voor niets vergelijkt hij in zijn brieven als hij aan Theo de wereld waarin hij vertoeft duidelijk wil maken, het geziene met werk van Jules Dupré. In zijn tweede brief vanuit Hogeveen schrijft hij over zijn bezoek aan een aantal plaggenhutten: "Hoe 't exterieur daarvan in de schemering of even na zonsondergang zich voordoet, kan ik u niet juister zeggen dan u zeker van Jules Dupré in herinnering te brengen, dat meen ik van Mesdag behoort, met twee hutten erop, waarvan de mosdaken verbazend diep van toon afkomen tegen een dampige, stoffige avondhemel. Dat is hier.

Jules Dupré, twee hutten.

In het daar gemaakte schilderij heeft Van Gogh, net als zijn veelvuldig geroemde voorbeeld, niet veel oog voor detail. Dit in tegenstelling tot het getekende en in waterverf uitgevoerde werk. Hierin komen belangrijke details naar voren: de indeling van de vensters, de planken in de voorgevel, de dakbedekking. Er is wat dat betreft sprake van een groot verschil tussen het geschilderde en het getekende en in waterverf uitgevoerde werk. Dit verschil kan natuurlijk deels ontstaan zijn doordat Vincent het werken in olieverf in 1883 nog onvoldoende beheerst, terwijl hij zijn tekentalent in Etten en Den Haag al veel sterker ontwikkeld heeft.

Aan de andere kant moet wat de uitvoering van de geschilderde studies betreft niet de invloed van grote voorgangers onderschat worden. De hutten op het schilderij van Dupré, "Avond" vertonen sterke overeenkomst met de versie van Van Gogh.

Jules Dupré, avond

Ontvankelijk voor het schone en het goede

De Brabantse tabaksagent Anton Kerssemakers en amateurschilder had Van Gogh in 1884 leren kennen, en er was een vriendschap ontstaan, een voorzichtige, want aanvankelijk wist Kerssemakers helemaal niet wat hij met Van Goghs werk aanmoest, 'zoo brutaal, zoo ruw en onafgewerkt'. Maar Kerssemakers was onder de indruk van Van Goghs grote ontvankelijkheid voor het schone en het goede: 'Als hij een mooie avondlucht zag, geraakte hij om zoo te zeggen in extase.' *Dan riep hij uit: 'Goddome hoe doet zoo'n kerel of God, of zoo als je hem noemen wilt, hoe doet hij dat nu, dat moeten wij toch ook kunnen! God God wat is dat mooi, hoe jammer dat wij nu geen opgezet palet hebben, want dadelijk is het weer weg.'*

Gedicht over de Drentse A

Rudger Kopland schreef gedichten over de Drentse A. Heidevelden, weilanden, houtwallen en bosranden wisselen elkaar af en als je alle gezichten van het gebied gezien meent te hebben, sta je plots oog in oog met de levensader van het Noordenveld: de Drentsche Aa. Geen brede rivier, geen klaterende waterstroom, maar een verzamelnaam voor een stel beken die als kameleons door het land slingeren. Steeds als ze een dorp passeren, nemen ze daarvan de naam aan (Gastersche diep, Oudemolensche diep, Schipborgsche diep) en ruilen die bij een volgende nederzetting zonder scrupules weer in voor een andere.

Wat we mooi vinden, zonder cynisme, dat is de liefde en het café achteraf. Daar zitten we met ons lachend gezicht, we mogen elkaar, maar we mogen alleen geloven wat waar is, we lachen met onze tanden, onze handen liggen op tafel te wachten tot wij ze weer meenemen. Oh, we gaan beslist nog een keer naar de Drentse A.

Als we de moed maar hadden om er over te praten, we hadden het toch gezien wat de paarden deden, hoe afwezig de ene zijn hoofd over de nek van de ander legde, ze elkaar zachtjes beten, liepen alsof ze elkaar al jaren volgden zonder te zien, ze gebogen stonden over de A, tot hun knieën in het moeras.

Het is geen nieuw gevoel geweest vandaag, het was niet alleen voor elkaar bedoeld, het is oud en blijvend en het ging niet weg toen wij weggingen. Ik kan je hand niet aanraken, je hoeft niet te blijven zegt je hand, ik zit te kijken tegen iemand die hier niet is, in dit café tenminste niet.

Uit een ander gedicht:

"Morgens aan de rivier, morgens waarin hij nog lijkt te overwegen
waarheen hij die dag
weer zal gaan"

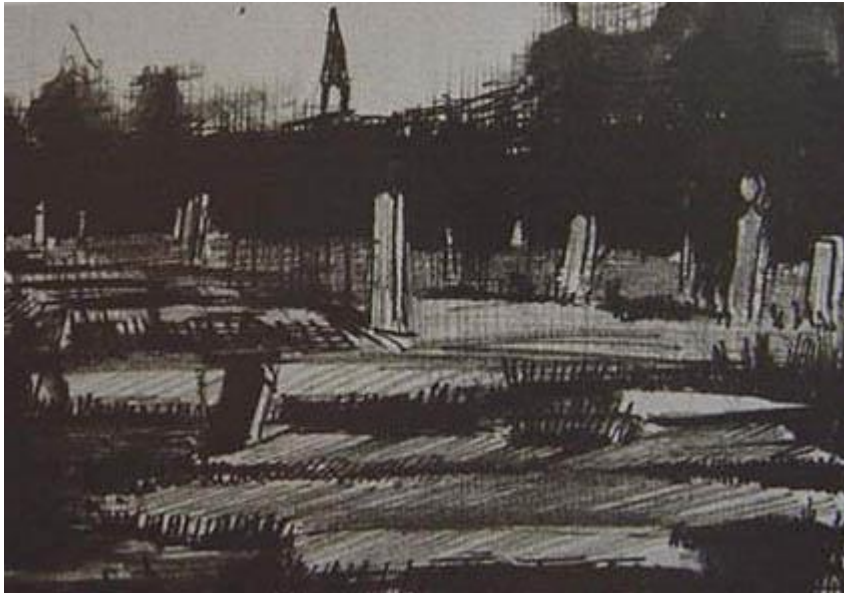
Uit stroomdal

De rivier neemt mijn gedachten mee
het landschap in- en van alles wat ik zie
weet ik dat het anders had kunnen zijn
maar dat is het niet

en..
er waren oneindig veel mogelijkheden om

een landschap met een rivier te zijn
er is gekozen voor deze ene en deze ene is goed

Kerkhof in Pesse of Hollandscheveld?

Volgens onderzoek van dr. M.E. Tralbaut in 1959 (*Vincent van Gogh in Drenthe*) ligt dit kerkhof in Pesse. Ook dr. Van de Sluis komt in zijn boek 'de Drentse tijd van Vincent van Gogh 1883' tot dezelfde conclusie.

Albert Metselaar uit Hollandscheveld komt echter tot een andere **conclusie**.¹ Volgens hem ligt het kerkhof niet in Pesse, maar in Hollandscheveld. Zijn belangrijkste argumenten zijn dat er op de schetsen een boerderij te zien had moeten zijn en dat er in Pesse op de houtwal rondom het kerkhof geen mastbomen (dennen) groeiden. (Zie ook de **website** van Metselaar²)

Een onmogelijke conclusie volgens Kees Boon uitgever van het werk van Van de Sluis. 'De briefschets komt zelfs nu nog **exact** overeen met **de ligging, het perspectief én de richting van de graven** te **Pesse** (en zelfs het punt waaruit Vincent moet hebben getekend is te bewijzen).'

Brief van zondag 16 september 1883 over het kerkhof

"Waarde Theo, zoeven komt uw brief en weet ik dus dat de correspondentie geregeld gaat. Ik schreef een paar dagen geleden nog een woordje om U een en ander van het land hier te vertellen. Mooi is het hier alles, waar men ook gaat. De heide is veel uitgestrekter dan de Brabantse bij Zundert of Etten althans, ietwat monotoon als het middag is en de zon schijnt overal, doch juist ook dat effect 't welk ik vruchteloos een paar maal reeds toch heb willen schilderen, zou ik niet willen missen. De zee

¹ <https://www.dodenakkers.nl/artikelen-overzicht/algemeen/diversen/vangogh.html>

² <https://www.albertmetselaar.nl/publicaties/vincentpesse.pdf> Artikel uit 2021.

is ook niet altijd pittoresk, maar ook die momenten en effecten moet men bekijken wil men in 't eigenlijke karakter zich niet bedriegen. Dan - op dat hete middaguur is de heide verre van lieflijk soms - is agacant, vervelend en vermoeiend als de woestijn, even onherbergzaam en als 't ware vijandig. Het te schilderen in dat volle licht, en de wijking der plannen tot in 't oneindige te geven, is iets waar men duizelig van wordt. Daarom moet men niet menen het sentimenteel moet worden opgevat, integendeel dat is het bijna nooit. Diezelfde agacant vervelende plek - 's avonds als een arm figuurtje door de schemering zich beweegt - als die uitgestrekte, door de zon verschroeiende aardkost donker uitkomt tegen de fijne lila tonen van de avondhemel, en het donker blauwe allerlaatste lijntje aan de horizon, grond van lucht scheidt - kan subliem worden zoals op een J. Dupré. En de figuren, zij hebben datzelfde, de boeren en vrouwen, niet altijd zijn ze interessant maar als men er geduld mee heeft ziet men het Milletachtige toch geheel en al.

Gisteren vond ik een der eigenaardigste kerkhoven die ik ooit zag, verbeeld u een stuk heide met een heg van dicht opeenstaande mastboompjes eromheen, zó dat men menen zou dat 't een gewoon mastbosje was. Evenwel er is een ingang - een kort laantje, en dan komt men op een aantal graven begroeid met bunt en heide. Vele gemerkt met witte palen waarop de namen staan. Ik stuur er u een croquis van naar de studie welke ik ervan schilderde. Ik ben bezig aan een andere studie van een rode zon tussen de berkjes die op een moerassig weiland staan, waar de witte avonddamp uit opstijgt, waarboven men een blauwgrijze horizonlijn van geboomte met een paar daken nog ziet."

"Gij vindt hierachter het croquis van 't kerkhofje. De kleur is aldaar zeer eigenaardig. Het is iets schoons de echte heide op de graven te zien, de geur van terpentijn heeft iets mystieks, de donkere strook masthout die het afsluit, scheidt een tintelende lucht van de ruige grond, die in 't algemeen een rosse kleur heeft - fauve - bruinachtig, geelachtig, doch overal met lila tonen. Het was niet makkelijk te schilderen, ik zal er verschillende effecten nog van zoeken, met sneeuw b.v. moet het zeer eigenaardig wezen."